

Kathryn A. Woolard, *Singular and Plural. Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*, Oxford / Nova York, Oxford University Press, 2016, 365 pp., ISBN: 978-0190258627

L'antropologia lingüística aporta a l'estudi dels fenòmens de comunicació, entre els quals el contacte de llengües, una perspectiva dúctil, que, a més de la recollida de dades amb estudis de camp, conjumina, en la fase d'interpretació dels resultats, aspectes de la teoria cultural, la sociologia del coneixement, la politologia o la reflexió filosòfica, entre altres disciplines. En aquesta cruïlla es mouen els treballs de la professora de la Universitat de San Diego, Califòrnia, Kathryn A. Woolard (Nova York, 1950), que ha resseguit el panorama sociolingüístic de Catalunya, d'ençà que s'hi va acostar per primera vegada com a investigadora l'any 1979. Al llarg de vora quatre dècades, en diverses estades d'estudi i recerca, la professora Woolard ha projectat la seva visió antropològica sobre aquest país complex i ha mirat d'explicar-se i explicar-nos com s'articulen l'evolució política, les construccions identitàries i l'asimètrica alternança de llengües. El resultat és un conjunt de publicacions científiques ben notables, que fonamenten el seu mestratge no sempre prou reconegut, per bé que el 2016 li fos concedit el XXIVè Premi Internacional Ramon Llull.

Com remarcava l'Emili Boix tot celebrant la concessió del guardó, la mirada de la professora Woolard té la singularitat de ser estrangera i autòctona alhora. En origen, el seu acostament a Catalunya parteix de la independència relativa amb què un investigador estranger pot mirar d'entendre què hi passa. Ara bé, després de tants anys, en aquest esforç cognitiu costa de negligir el vincle empàtic contret amb el país i amb la seva gent. Així doncs, el seu punt de vista és el d'una observadora participant, la qual cosa li permet acoblar la descripció densa dels fenòmens abordats amb una interpretació fina, matisada, dialèctica i, fins on és possible, integradora de les diferències.

Aquest és el plantejament conceptual i metodològic que sustenta el darrer llibre de la professora Woolard, el títol del qual no solament en denota l'abast referencial, sinó que és tota una declaració d'intencions. En efecte, la conjunció de singular i plural es pot entendre en relació amb les dues llengües en litigi a Catalunya. I més en concret, a l'objecte d'estudi, per tal com les ideologies són formes de representació de la realitat que tenen un vessant compartit, públic, i un vessant individual, que afecta els subjectes particulars, en el seu capteniment comunicatiu de cada dia. Però el contrast també al·ludeix a la focalització de l'investigador. Aquest pot acarar un fenomen amb l'apriorisme d'un únic postulat interpretatiu o assumir la pluralitat d'abordatges com a inherent a la complexitat dels objectes de coneixement i, doncs, com a intel·lectualment saludable.

L'autora avisa al prefaci que s'adreça bàsicament al lector acadèmic anglosaxó, en general poc familiaritzat amb la realitat sociopolítica i sociolingüística de Catalunya. Hi deixa ben clar que, en relació amb aquesta realitat, l'àmbit acadèmic està tan interferit per la desinformació, els prejudicis i els estereotips acrítics com la resta de la societat, atès que la majoria dels relats informatius arriben filtrats pels interessos de l'Estat espanyol i la constel·lació de mitjans que graviten al seu voltant. Val a dir, però, que malgrat l'avertència de l'autora, el llibre és d'un interès indiscutible per a qualsevol lector catalanoparlant interessat en els temes que tracta. I ho és per la munió de dades que recull i ordena, amb riquesa de detalls, a partir de fonts rellevants diverses i ben contrapesades. En algun moment l'autora fa servir la metàfora del *patchwork* per a referir-se a aquesta massa heterogènia d'informacions que aconsegueix acoblar amb encert. Però també és un treball excel·lent per l'originalitat de l'aproximació dual ja al·ludida i per l'*esprit de finesse* amb què Woolard sap llegir les dades.

El llibre s'estructura en tres parts, que repassem traduint-ne els epígrafs. En la primera, «Perspectiva teòrica i empírica», ens ofereix la fonamentació conceptual i metodològica de l'estudi. Les dues següents desgranen les dades que Woolard ha anat pouant de l'àmbit públic, de textos de registre polític, periodístic o acadèmic, i de l'esfera privada, per mitjà d'entrevistes. Tot el treball tracta de demostrar de manera fefaent la idea que la manera de percebre el potencial sociolingüístic del català ha evolucionat profundament des del tardofranquisme i la Transició fins a la pugna sobiranista actual. Woolard fa servir l'expressió «autoritat lingüística» amb el doble valor que el substantiu hereta de l'ètim llatí. En la major part del text, «authority» significa, tot seguint l'*auctoritas* llatina, legitimitat, fonament d'un dret. Però en aquells contextos en què el mot «authority» va acompanyat tot just de l'anglès «legitimacy», designa més aviat la noció de poder, és a dir, la potestat de dictar normes o canviar la realitat. Per tant, la qüestió que Woolard es planteja escatir és doble: en quin sentit ha guanyat poder el català i com s'ha legitimat aquest increment de presència, pública i privada, per mitjà de discursos públics i privats.

La primera part de l'estudi consta de dos capítols conceptualment densos. Però la professora Woolard aconsegueix d'inscriure les nocions medul·lars en un quadre expositiu clar, establint-hi connexions indispensables en la història del pensament contemporani. Basteix així un esquema força plausible, que vertebrava molt bé el conjunt del text. Woolard parteix del supòsit que les ideologies lingüístiques són representacions mentals complexes, que, amb variacions, comparteixen els parlants de manera implícita. De tant en tant, les ideologies es fan discursivament explícites. La tasca del científic social és recol·lectar aquestes mostres discursives, ordenar-les, interpretar-les i extreure'n les conseqüències. Les ideologies són de naturalesa transversal; apareixen

i reapareixen en diversos contextos sociolingüístics i en relació amb diferents agrupaments de llengües.

Woolard reconeix dues grans categories d'ideologia lingüística. La que anomena de l'«autenticitat» s'emparenta amb la sensibilitat romàntica i la seva preocupació per arrelar la llengua en un espai concret, en una terra investida dels valors de la tradició i la genuïtat incontaminada. És una ideologia vinculada al que se sol entendre per identitat etnicista, predominant en les llengües minoritzades. La ideologia de l'autenticitat té un valor d'indexació social, discrimina qui pertany al grup originari (nosaltres) enfront dels estrangers o els nouvinguts no integrats (ells). Una veu autèntica indica o marca qui enuncia, quin espai ocupa i no tant què diu. D'acord amb aquest principi, l'adquisició d'una llengua com a L2 comporta una pèrdua d'autenticitat en relació amb els parlants que la fan servir com a llengua materna o L1.

Per contra, la ideologia de l'«anonimat», associada a les llengües hegemòniques, es caracteritza pel desarrelament, per una pretesa aspiració a la «transparència cosmopolita», que esborra les marques de procedència o origen local. Una llengua amb aspiracions d'universalitat, com l'anglès o l'espanyol, tendeix, presumptament, a neutralitzar les diferències lectals en benefici de la comunitat global. Els antecedents de la ideologia de l'anonimat es troben en la Il·lustració, que desembocarà, com se sap, en el jacobinisme lingüístic de la França revolucionària i en el projecte d'homogeneïtzació cultural i idiomàtica, la llengua nacional. Una veu anònima ja no delata cap arrel local, sinó que s'orienta a la referencialitat semàntica, a la transmissió de continguts i no a marcar l'emissor respecte del grup o grups de parlants en litigi. Això, però, és un miratge, perquè en les societats contemporànies, les constriccions sociopolítiques han esdevingut invisibles i s'han diluït en el que Billig anomena «nacionalisme banal».

Per a Woolard, anonimat i autenticitat són ideologies que malgrat l'antagonisme coincideixen en una representació aparentment «natural» de la realitat social de la comunicació, ja que parteixen de la creença que pensament i acció es poden separar, dissociant així el model representat de l'ús sociolingüístic efectiu. Aquest naturalisme sociolingüístic fal·laç no deixa de ser una subcategoria del «linguistic naturalism» disseccionat per John Joseph.

Amb aquest bagatge conceptual, la professora Woolard traça un esquema evolutiu segons el qual el discurs dominant del catalanisme, i en part la seva pràctica política, ha anat evolucionant des de posicions lligades a la ideologia de l'autenticitat fins a un context més complex, el que enceta el segle XXI, amb un ròssec de profunds canvis sociopolítics, econòmics, culturals i tecnològics. En aquesta conjuntura, Woolard es planteja un seguit de preguntes de llarg abast. Va funcionar prou bé el català com a ascensor social arran de la instauració d'una política lingüística de suport institucional?

Tres dècades després d'iniciar-se el procés de «normalització lingüística» i reivindicació de la «llengua pròpia», quina percepció en tenen les joves generacions que s'hi van educar? Ha completat el català el pas d'un discurs privat, d'identitat etnolingüística, a un d'identitat pública, anònima i de vocació universalista? Aquests són alguns dels interrogants que mirarà de respondre en la resta del llibre, si més no parcialment.

Woolard defuig les respostes fàcils, sumàries o taxatives i, com a científica perspicax, tendeix a problematitzar les dades. Sense pretensió d'exhaustivitat, invoca nombrosos conceptes i autors congruents amb els seus punts de vista. Per descomptat els propis de l'antropologia lingüística, però també altres *auctoritates* de la sociologia contemporània, com ara Bourdieu, Nagel, Giddens, Castells o el ja esmentat Billig, o de la teoria cultural, com Bakhtine o Williams.

El segon capítol de la part introductòria prova la seva acuitat analítica, ja que ens mostra que els canvis en la reconceptualització discursiva de l'autenticitat tenen un correlat en l'altre pol ideològic, el discurs de l'anonimat cosmopolita. En efecte, Woolard repassa algunes de les aportacions que s'han fet mirant de legitimar acadèmicament el paper històric de l'espanyol. Així, considera les formulacions més elaborades d'un lingüista com Ángel López o les més abrandades i maximalistes d'un Juan Ramón Lodares. Però també posa en relleu les manipulacions barroeres de la realitat sociolingüística, que s'han transmès sobretot als *media*, amb arguments capciosos o directament falsos. És el cas dels manifestos lingüístics que han reivindicat el paper hegemònic de l'espanyol com a llengua estatal comuna.

En aquesta línia, la segona part del llibre està integrada per tres capítols que aborden els canvis observables en els discursos sobre el conflicte de llengües, tant en la política catalana com en el seu reflex mediàtic. Són tres magnífics exercicis d'etnografia lingüística, que es poden llegir com una pugna de relats confrontats. El primer de la sèrie (cap. 4) s'intitula «Obres i no paraules: un president immigrant i la paròdia lingüísticopolítica» i es dedica a analitzar el debat suscitat per la investidura de José Montilla al capdavant de la Generalitat de Catalunya (2006-2010); n'estudia el valor simbòlic i se centra en les reaccions paròdiques que provocava el seu català, sobretot en parlaments públics espontanis. No es tracta d'una qüestió menor, ja que, a més de la discussió sobre els usos polítics de la paròdia, s'hi plantegen els múltiples aspectes que comporta avaluar la qualitat de les produccions lingüístiques. El debat no és exclusiu del català. Gairebé totes les llengües que reben contingents de neoparlants experimenten interferències lingüístiques en tots els nivells estructurals. I, d'altra banda, a tot arreu les dades objectives sobre encreuaments lectals es confonen amb les percepcions dels subjectes involucrats.

El capítol cinquè, «Cosmopolitanisme lingüístic en la celebració de la localitat», analitza les passions desfermades que suscità el pregó que l'escriptora Elvira Lindo va pronunciar a Barcelona, fent servir l'espanyol, en les festes de la Mercè al setembre de 2006. Les desqualificacions i insults, majoritaris, s'hi barrejaren amb arguments crítics, al voltant de nocions com dret lingüístic, legitimitat, representativitat, etc. i al voltant de la naturalesa polièdrica, híbrida i mestissa dels espais urbans, dels quals Barcelona constitueix una mena d'epítom controvertit.

Tanca la sèrie el capítol sisè, «Singular i universal: la marca *cultura catalana* en un mercat global». S'hi aborda una tercera polèmica, l'originada amb motiu de la participació de Catalunya com a cultura invitada a la Fira del Llibre de Frankfurt, a la tardor de 2007. Les dades i els textos que hi exhuma Woolard presenten de nou una amalgama de prejudicis, falses percepcions i algunes argumentacions ben construïdes, en el debat sobre els conceptes cultura catalana / literatura catalana i les conseqüències derivades. L'autora ressalta que la línia principal d'argumentació dels partidaris de la mostra d'autors escollida per a la Fira no insistia tant en la representativitat grupal o identitària, com en la necessitat de crear una marca diferenciada, que singularitzés Catalunya i n'afavorís la competitivitat, en un mercat cultural globalitzat.

Tot plegat, malgrat la virulència amb què es defensen les posicions, les simplificacions del cosmopolitisme i les adherències de l'etnicisme i fins i tot les incongruències argumentals, aquests tres estudis de cas denoten certs avenços en la percepció col·lectiva de la convivència lingüística a Catalunya. S'observa el mateix en la tercera part del llibre, «Canvis en els discursos sobre la llengua en la vida privada», que agrupa dos capítols. Aquí es mostra la capacitat de Woolard per al treball de camp, la reconstrucció i interpretació de les dades. L'any 1987, l'autora ja va entrevistar un grup de 36 alumnes adolescents, parlants de castellà com a L1, en un institut de Barcelona, la identitat del qual s'amaga sota un nom fictici. Amb les dades d'aquell primer acostament, Woolard va establir tres graus d'atracció envers el català dins el grup estudiat, en una escola catalana que era llavors encara incipient: els «catalans convertits», que havien fet seu el català amb facilitat; els «nous catalans», que demostraven una alternança entre ambdues llengües; i els «castellans», que es mostraven del tot refractaris a l'assimilació, ni que fos parcial. Vint anys després, l'autora entrevista tretze dels joves ja estudiats el 1987 per tal de resseguir-ne cada trajectòria individual. Ara, les dades obtingudes, tot i l'aparent exigüitat de la mostra, són d'allò més reveladores i palesen la maduració dels informants. Serveixen per confirmar la tipologia de 1987, però mostren una situació prou més complexa, amb uns discursos que verbalitzen les posicions de cada persona i la mixtura d'arguments. Woolard se centra en cinc històries de vida, tres dones i dos homes, amb perfils biogràfics singulars. Tret d'un dels dos homes,

que s'expressa sols en castellà i continua arrelat en una mena d'espanyolisme militant, les altres trajectòries coincideixen a destacar que la incorporació del català a les seves vides no obeeix a raons ideològiques, sinó al desplegament d'un projecte vital en què el multilingüisme es percep com un guany personal indiscutible. Woolard, que no s'està de reflexionar sobre el possible biaix que hagi pogut produir la seva condició d'entrevistadora, explora aquests testimonis com a exponents d'una societat, la catalana, que no es deixa reduir a simplificacions o reduccionismes partidistes i on no es poden establir equacions mecàniques entre les lleialtats lingüístiques i les opcions polítiques, ni entre aquestes i els seus correlats electorals en la contesa sobiranista.

Fet i fet, Kathryn A. Woolard ha teixit una anàlisi molt ben travada, que més que un *patchwork* ordit amb pedaços, és un tapís vívid i acolorit. Un estudi que ajuda a copsar l'entrellat dels conflictes de llengües a Catalunya, afegint-hi matisos que els actors implicats sovint no hi perceben. Un llibre que no repudia incorporar al relat la incertesa inherent a la vida dels grups humans, perquè, com reconeix en la conclusió, la incertesa constitueix ara mateix una oportunitat i un repte de futur per a Catalunya.

MIQUEL NICOLÁS
Universitat de València
miquel.nicolas@uv.es